

यूएस फेड आणि भारतीय शेअर बाजार

अमेरिकेची मध्यवर्ती बँक, म्हणजेच **यूएस फेडरल रिझर्व्ह (Fed)**, तिच्या आर्थिक निर्णयांमुळे केवळ अमेरिकेतीलच नव्हे तर जगभरातील बाजारांवर परिणाम करते. विशेषतः भारतासारख्या उदयोन्मुख देशांमध्ये, फेडच्या व्याजदरवाढीच्या बातम्या बाजारात घबराट निर्माण करतात.

पण नेमकं फेड आहे तरी काय? ती कशी काम करते? आणि अमेरिकेतील व्याजदरवाढीचा आपल्या **भारतीय शेअर बाजारावर काय परिणाम होतो?** या सगळ्याचा सविस्तर आढावा आपण या लेखात घेणार आहोत.

यूएस फेडरल रिझर्व्ह (Fed) चे मुख्य कार्य म्हणजे अमेरिकेच्या अर्थव्यवस्थेसाठी योग्य चलनविषयक धोरण (monetary policy) ठरवणे आणि त्याद्वारे देशाची आर्थिक स्थिरता व आरोग्य टिकवून ठेवणे. अमेरिकन काँग्रेसने फेडला दिलेले **प्राथमिक उद्दिष्ट** दोन भागांमध्ये विभागले गेले आहे: **महागाई नियंत्रणात ठेवणे (Price Stability)** आणि **कमाल रोजगार सुनिश्चित करणे (Maximum Employment)**. फेड सामान्यतः २% इतक्या स्थिर महागाई दराचे लक्ष्य ठेवतो, ज्यामुळे देशातील खरेदीशक्ती टिकवून ठेवता येते. त्याचबरोबर, फेड अशा आर्थिक परिस्थिती निर्माण करण्याचा प्रयत्न करतो ज्यामुळे जास्तीत जास्त लोकांना रोजगाराच्या संधी मिळतील आणि अर्थव्यवस्थेला धक्का लागणार नाही.

या मुख्य उद्दिष्टांव्यतिरिक्त, फेड इतरही अनेक महत्त्वाच्या जबाबदाऱ्या पार पाडतो. यामध्ये **बँकांचे नियंत्रण व पर्यवेक्षण, आर्थिक प्रणालीची स्थिरता राखणे**, आणि देशातील **पेमेंट व क्लिअरिंग सिस्टीमची देखरेख** करणे यांचा समावेश होतो. तसेच, **अमेरिकन चलन (US Dollar)** हे फेड आणि US Treasury च्या समन्वयाने जारी केले जाते.

फेड आपले उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी अनेक आर्थिक साधनांचा वापर करतो. यातील सर्वात महत्त्वाचे साधन म्हणजे **फेडरल फंड्स रेट**, जे संपूर्ण देशातील कर्जदरांवर प्रभाव टाकते. याशिवाय, **ओपन मार्केट ऑपरेशन्स** (सरकारी रोखे खरेदी/विक्री), **डिस्काउंट रेट** (फेडकडून बँकांना दिले जाणारे कर्जाचे व्याजदर), आणि **बँकांसाठी राखीव तरतूद दर** ही इतर साधनेही वापरली जातात. या सगळ्याद्वारे फेड **आर्थिक वाढीला चालना, महागाईवर नियंत्रण** आणि **आर्थिक संकटांमध्ये हस्तक्षेप** करत असतो.

यूएस फेड म्हणजे काय?

फेडरल रिझर्व्ह सिस्टीम ही अमेरिकेची केंद्रीय बँक आहे, जी **1913 साली फेडरल रिझर्व्ह ॲक्ट** द्वारे स्थापन झाली. तिचे मुख्य उद्दिष्ट म्हणजे आर्थिक स्थिरता राखणे आणि योग्य पद्धतीने आर्थिक धोरणे राबवणे.

फेडचे तीन मुख्य घटक आहेत:

1. **बोर्ड ऑफ गव्हर्नर्स** – हे वॉशिंग्टन D.C. मध्ये असते आणि राष्ट्राध्यक्ष नियुक्त करतात.
2. **१२ प्रादेशिक फेडरल बँका** – अमेरिकाभरात पसरलेल्या.
3. **फेडरल ओपन मार्केट कमिटी (FOMC)** – जी दरवाढीचे व धोरणात्मक निर्णय घेते.

ही कमिटी दर काही आठवड्यांनी बैठक घेते आणि आर्थिक स्थितीचा आढावा घेऊन व्याजदर वाढवायचे, घटवायचे की स्थिर ठेवायचे याचा निर्णय घेते.

फेड व्याजदर कसे नियंत्रित करते?

फेडचा मुख्य हत्यार म्हणजे **फेडरल फंड्स रेट** – म्हणजेच बँका एकमेकांना अल्पकालीन कर्ज देतात त्यावरील व्याजदर. हा दर सगळ्या इतर अमेरिकी कर्जदरांचा पाया असतो.

जर महागाई वाढू लागली तर फेड हा दर **वाढवतो**. यामुळे कर्ज घेणे महाग होते, लोकांचा खर्च कमी होतो आणि मागणी आटोक्यात येते.

आणि जर अर्थव्यवस्था मंदावली असेल, तर फेड हा दर **कमी करून** आर्थिक हालचाली वाढवतो.

फेड खालील मार्गांचा उपयोग करतो:

- **सरकारी रोखे खरेदी/विक्री** (Open Market Operations)
- **बँकांचे राखीव भांडवल प्रमाण** (Reserve Requirements)
- **फॉरवर्ड गाईडन्स** – भविष्यकालीन निर्णयांची कल्पना.

या साधनांद्वारे फेड अमेरिकेतील चलनविषयक आणि आर्थिक स्थिती नियंत्रित ठेवतो.

फेड दरवाढीचा भारतीय शेअर बाजारावर परिणाम कसा होतो?

फेडचे निर्णय जरी अमेरिकेसाठी असले तरी त्याचा परिणाम **जागतिक पातळीवर** होतो. भारतात याचे परिणाम विविध पद्धतीने दिसून येतात:

1. **एफआयआय (Foreign Institutional Investors) गुंतवणूक कमी होते**

फेड दर वाढवते तेव्हा अमेरिकेतील बाँड्स आणि डिपॉझिट्स वरचा परतावा वाढतो. त्यामुळे जागतिक गुंतवणूकदार (FIIs) भारतातून पैसा काढून अमेरिकन बाजारात गुंतवतात. यामुळे भारतीय शेअर बाजारात दबाव निर्माण होतो.

2. **डॉलर मजबूत – रुपया कमकुवत**

फेड दरवाढ झाल्यावर डॉलर मजबूत होतो आणि रुपया त्याच्यापुढे कमजोर होतो. कमजोर रुपयामुळे **आयात महाग होते**, विशेषतः कच्चे तेल, इलेक्ट्रॉनिक्स आणि औषधे. यामुळे **महागाई वाढते**.

3. जागतिक कर्ज घेणे महाग होते

भारतीय कंपन्यांनी जर अमेरिका किंवा युरोपमध्ये कर्ज घेतले असेल, तर व्याजदर वाढल्यामुळे त्यांचा व्यय वाढतो. याचा परिणाम त्यांच्या नफ्यावर होतो. हे विशेषतः इन्फ्रास्ट्रक्चर, कॅपिटल गुड्स आणि दूरसंचार कंपन्यांसाठी चिंतेचे ठरते.

4. बाजारातील अस्थिरता वाढते

फेडच्या निर्णयांची बातमी येताच बाजारात लगेच प्रतिक्रिया उमटते. त्यामुळे निफ्टी, सेन्सेक्स सारख्या निर्देशांकात तीव्र हालचाल दिसून येते.

फेड दरवाढीचा परिणाम नेहमी नकारात्मक असतो का?

नाही. काही वेळा फेड दरवाढ ही सकारात्मक संकेत देखील देते:

- जर अमेरिकन अर्थव्यवस्था मजबूत असेल, तर जागतिक व्यापार वाढतो आणि भारतीय निर्यातदार कंपन्यांना फायदा होतो.
- भारताची स्वतःची अंतर्गत आर्थिक वाढ, कॉर्पोरेट नफ्यातील वाढ आणि सरकारी सुधारणा गुंतवणूकदारांचा आत्मविश्वास टिकवतात.
- रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया (RBI) देखील आवश्यक त्या उपाययोजना करून बाजार स्थिर ठेवू शकते.

पूर्वीचे अनुभव: फेड दरवाढ व भारत

- **2013 (Taper Tantrum):**
जेव्हा फेडने बाँड खरेदी कमी करण्याची शक्यता वर्तवली, तेव्हा भारतातून FII पैशांची मोठ्या प्रमाणावर उलाढाल झाली आणि रुपया झपाट्याने घसरला.
- **2015–2018:**
या काळात फेड दरात हळूहळू वाढ करत होती, पण भारताची मजबूत अर्थव्यवस्था आणि स्थिर सरकारमुळे बाजार तुलनेने स्थिर राहिला.
- **2022–2023:**
फेडने महागाईवर नियंत्रण आणण्यासाठी दर लवकर लवकर वाढवले. पण तरीही भारताने अनेक जागतिक बाजारांपेक्षा चांगला परफॉर्म केला — मुख्यतः SIP गुंतवणूक आणि कंपन्यांच्या चांगल्या कामगिरीमुळे.

यूएस फेडचे दरवाढीचे निर्णय जागतिक बाजारासाठी महत्त्वाचे ठरतात. ते **भांडवली प्रवाह, चलन दर, महागाई व गुंतवणूकदारांची मनोवृत्ती** यावर प्रभाव टाकतात.

पण भारतीय बाजार हा केवळ जागतिक निर्णयांवर अवलंबून नाही — भारताची **मजबूत अर्थव्यवस्था, मध्यम वर्गाची वाढ, सुधारणा, आणि स्थानिक गुंतवणूकदारांचा सहभाग** हे सगळे आपल्याला दीर्घकालीन दृष्टिकोन ठेवण्यास प्रवृत्त करतात.

"बाजारात वेळ घालवणे हा वेळ निवडण्यापेक्षा अधिक महत्त्वाचा आहे."

CA Mukta Gogate

Crescent Research Team